

Is de Klaverbehangersbij (*Megachile ligniseca*) eigenlijk een Distelbehangersbij?

Ivo Raemakers

Een eerste ontmoeting

Hoewel ik sinds 1997 behoorlijk actief naar bijen kijk, heb ik *Megachile ligniseca* pas in 2002 voor het eerst ontmoet. Op zich is dat niet verwonderlijk. De voorlopige atlas laat zien dat *M. ligniseca* sterk is achteruit gegaan met in de periode 1980-1998 nog maar waarnemingen uit 4 uurhokken (Peeters et al., 1999). In het voorstel voor de Rode lijst (Peeters & Reemer, 2003) staat de soort dan ook te boek als bedreigd. De ontmoeting in 2002 was echter in een paar opzichten leerzaam. Allereerst heeft *M. ligniseca*, althans voor mij, geen in het oog springende kenmerken en is niet met zekerheid in het veld herkenbaar. Erger nog, de soort lijkt verdacht veel op de algemene *M. willughbiella*. Toch was er bij die eerste ontmoeting wel enige argwaan omdat het dier wat robuuster leek dan een gemiddelde *M. willughbiella*. Deze indruk wordt mogelijk veroorzaakt door kleine verschillen in de vorm van de kop; de literatuur vermeld namelijk geen verschillen in lichaamslengte en ook in breedte lijken de soorten nauwelijks van elkaar te verschillen. In elk geval vormde de waarneming van een te robuuste '*willughbiella*' de aanleiding voor mijn eerste vangst.

Alvorens tot vangen over te gaan, heb ik het dier eerst nog enige tijd geobserveerd bij het bloembezoek. Daarbij viel op dat consequent stuifmeel verzameld werd op Speerdistel (*Cirsium vulgare*) hoewel er ook grote plakken bloeiende Gewone rolklaver (*Lotus corniculatus*) aanwezig waren. Ook in dit opzicht was het dier anders dan een normale *M. willughbiella* omdat deze laatste soort, althans naar mijn waarneming, wel een sterke voorkeur heeft voor rolklaver (en klokjes, maar die vindt de soort vrijwel alleen nog maar in tuinen). Gewapend met deze nieuwe kennis nam ik mij voor om in 2003 extra alert te zijn op grote behangersbijen op distels.

Het resultaat

In 2003 ben ik voor mijn werk veel buiten geweest, vaak ook in natuurterreinen, wat een goede gelegenheid bood mijn nieuwe zoekbeeld te testen. Bij distelplekken was ik extra alert, maar deze plekken zijn niet speciaal opgezocht. Het resultaat staat in tabel 1.

Tabel 1. Waarnemingen van *M. ligniseca* in 2003.

datum	aantal	locatie	plant	Biotoop
6-jun	1 ♀	Strijperheg Cranendonck	<i>C. palustre</i>	nat bloemrijk hooiland bij broekbos
12-jun	1 ♀	Groote heide Heeze	<i>C. palustre</i>	nat hooiland in bos- en heidegebied
16-jun	1 ♀	Holtmühle Belfeld	<i>C. arvense</i>	droog dennenbos met braam ondergroei
26-jun	1 ♀	Beeselsbroek	<i>C. palustre</i>	nat vernieuwend grasland in broekbos
6-jul	1 ♀	Savelsbos	<i>C. vulgare</i>	sterk gedund loofbos op zuidhelling

Weliswaar is het aantal waarnemingen niet groot, maar met 5 waarnemingen in 1 jaar tegenover 1 waarneming in 6 jaar, durf ik het nieuwe zoekbeeld wel effectief te noemen. Overigens is op de zes plekken steeds maar één enkel dier waargenomen, wat er op lijkt te duiden dat de soort meestal in lage dichtheden vliegt. Daarnaast is ook *M. willughbiella* een aantal malen op distels gezien of verzameld, maar relatief zeer weinig.

Nieuwe vragen

De reeks waarnemingen van *M. ligniseca* roept een aantal nieuwe vragen op:

- Hoe zeldzaam is *M. ligniseca* nu werkelijk. Is de soort de laatste jaren over het hoofd gezien of is er sprake van een recente toename?
- Heeft *M. ligniseca* echt een voorkeur voor distels of is het slechts een hulpmiddel om de soort gemakkelijk waar te nemen en doet de soort haar Nederlandse Klaverbehangersbij wel degelijk recht?
- Is *M. ligniseca* vooral een bos- of bosrandsoort of toch ook een bewoner van vlinderbloemrijke graslanden?

Op basis van de gegevens die ik tot dusver heb kunnen achterhalen, heb ik daar inmiddels de volgende ideeën over:

Wat betreft de zeldzaamheid, lijkt de recente achteruitgang wel reëel. Zowel in Nederland als België is de soort na 1950 veel minder waargenomen. Hoewel het hebben van een goed zoekbeeld het aantal waarnemingen voor mijzelf sterk deed toenemen, is het niet erg waarschijnlijk dat de hele generatie bijenwaarnemers na 1950 slechtere *ligniseca*-waarnemers betreft dan de generatie voor 1950. Ik heb echter nog niet gecontroleerd of één of enkele waarnemers oververtegenwoordigd zijn wat betreft de oude waarnemingen. Overigens lijkt *M. ligniseca* de laatste jaren weer wat meer te worden waargenomen. Zo vermeldt Koster (2000) een vangst uit 1998 (de correcte wetenschappelijke naam wordt daarbij begeleid door de Nederlandse naam Zilveren fluitje (= *Megachile leachella*), maar aangezien de determinatie is gecontroleerd door Henny Wiering wordt er van uitgegaan dat de eerstgenoemde = wetenschappelijke, naam correct is) en wordt de soort ook een aantal malen vermeld in de rubriek 'Leuke vangsten' van deze nieuwsbrief in 2001 en 2002, terwijl meldingen uit voorgaande jaren ontbreken. Het is onduidelijk of *M. ligniseca* een echte opleving beleeft of dat deze nieuwe waarnemingen het gevolg zijn van een toegenomen waarnemingsintensiteit in combinatie met wat toeval.

De voorkeur voor distels is wellicht ook reëel. Bij de recente waarnemingen van andere waarnemers dan mijzelf is viermaal ook het bloembezoek vermeld. Tweemaal betreft dit een distelsoort, te weten Akkerdistel en Speerdistel, éénmaal Slangenkruid (*Echium vulgare*) en éénmaal braam (*Rubus sp.*). Deze laatste waarneming heeft betrekking op een mannetje en is daarom minder relevant, maar bij beide distelwaarnemingen gaat het om een vrouwtje. De

waarneming op Slangenkruid betreft eveneens een vrouwtje (Koster, 2000). Sterker is de aanwijzing die valt te vinden bij Van der Zanden (1982). De in totaal 25 vermeldingen van bloembezoek bij het door hem onderzochte Nederlandse collectie-materiaal, hadden in maar liefst 14 gevallen betrekking op distels (*Cirsium spec.* en Knikkende distel - *Carduus nutans*). Misschien moet de naam Klaverbehangersbij dus toch maar veranderd worden in Distelbehangersbij.

Wat betreft biotoop doen de recente waarnemingen in de Bzzz en mijn eigen waarnemingen vermoeden dat *M. ligniseca* vooral een soort is van open plekken in bossen en van bosranden. Dit voorkomen correspondeert met de afhankelijkheid van deze soort van grote vraatgangen in hout. Ook de mogelijke voorkeur voor een wat koeler klimaat, zoals Westrich (1990) vermeldt, past bij dit biotoop. Hetzelfde geldt voor de schijnbare voorkeur voor distels. Als typische pionier- en ruigteplanten zijn distels eerder op storingsplekken in bossen (kap-, storm- en brandvlakten) te verwachten dan vlinderbloemigen. Toch wordt *M. ligniseca* ook in meer open landschap aangetroffen. Volgens Benno (1952) vervangt *M. ligniseca* zelfs *M. willughbiella* langs de rivieren (wat overigens absoluut niet correspondeert met oude of nieuwe verspreidingsgegevens) en het voorkomen in open landschap wordt ook gesuggereerd door het door Van der Zanden (1982) vermeldde bloembezoek op Knikkende distel, een plant van ruigten en pioniersituaties in het rivierengebied. Ook mijn eerste waarneming in 2002 stamt uit een vrij open landschap. In de directe omgeving stonden wat jonge bosjes, maar geschikte nestgelegenheid was daar zeker niet te vinden. Wel groeide er een wat ouder wilgenbroekbosje in een oude kleiput. Mogelijk vormde dit de geëigende nestplaats want de oudere wilgen zaten vol met vraatgangen. Het voorkomen in tuinen (Peeters & Reemer, 2003) is in dit kader moeilijker te plaatsen omdat dit behalve op een bosarme omgeving, ook betrekking kan hebben op een parklandschap. Samengevat lijkt het aannemelijk dat het oorspronkelijke biotoop van *M. ligniseca* wordt gevormd door open plekken in een bosrijke omgeving. De soort is echter ook in staat andere biotopen te koloniseren, waarbij het aanbod van voldoende geschikte nestgelegenheid waarschijnlijk de doorslaggevende factor is.

Al met al is mijn beeld van *M. ligniseca* nu als volgt: een in lage dichtheden vliegende, zeldzame, distelminnende soort van vooral bosrijke landschappen die op nog wel wat meer plekken is aan te treffen dan nu het geval is. Misschien dat andere waarnemers dat beeld kunnen bevestigen of rechtzetten, al dan niet door het in de gaten houden van distelrijke plekken. Voorlopig ben ik zelf in elk geval tevreden over mijn nieuwe zoekstrategie.

Literatuur

- Benno, P., 1952. De Nederlandse behangersbijen (*Megachile*, Hym. Apidae). Entomologische Berichten, Amsterdam 14: 161-165.
- Koster, A., 2000. Wilde bijen in het stedelijk groen. Een evaluatie van het ecologisch groenbeheer. Altera-rapport 048. Altera, Wageningen.
- Peeters, T.M.J., I.P. Raemakers & J. Smit 1999. Voorlopige atlas van de Nederlandse bijen (Apidae). Stichting EIS-Nederland, Leiden.
- Peeters, T.M.J. & M. Reemer 2003. Bedreigde en verdwenen bijen in Nederland (Apidae s.l.). Basisrapport met voorstel voor de Rode Lijst. Stichting EIS-Nederland, Leiden.
- Westrich, P. 1990. Die Wildbienen Baden-Württembergs. 2., verbesserte Auflage. Ulmer, Stuttgart.
- Zanden, G. van der, 1982. Tabel en verspreidingsatlas van de Nederlandse niet-parasitaire Megachilidae. Nederlandse Faunistische Mededelingen 3.